

ARDANUÇ ve ÇEVRESİNDE EFSANELER-İNANMALAR

■ Ülkü ÖNAL

Ardanuç, tarihî zenginliğine paralel olarak folklor yönünden de çok zengin bir yöremizdir. Ardanoçlular, hemen her köyde, her köşeden atadan deden rivayet hâlinde gelen efsaneleri anlatırlar. Bu sahada bugüne kadar esaslı bir çalışma yapılmadığı için çoğu efsaneler yok olmuştur. Ardanoç adıyla ilgili bir efsane de var; daha önce yayımladığım için buraya almadım.

Yıkık efsanesi: Bir kadın ses duymuş. Bir taş dağdan bağırmış: "Gelem mi, gelmeyem mi?" diye. Kadın bakmış ve aşağıdan bağırmış: "Gel, gel! Allah belânı versin!" demiş. Taş gelmeye başlamış. Gelmiş gelmiş, tam köyü kaplayacağı zaman kadın, "Dur, dur!" demiş. Taş durmuş. Orası halen yıkık olarak duruyormuş...

(Şahsiye Önal, Sakarya köyü-73 yaşında)

Ecelin taşı efsanesi: Bir kadın tarlada çapa yapıyormuş. Çocuğu da yanında beşikte yatıyormuş. Bir ejderha çocuğu yemeye gelmiş! Karşıdan da bir aslanla bir kaplan ejderhayı yemeye geliyormuş. Kadın korkmuş; beşiğe elini atıp demiş ki: "Allah'ım bizi taş et!" kadının bu duası kabul olmuş. Oradakiler hep birlikte taş kesilmişler. Şimdi o taşın adı Ecelin taşı olarak anılmaktadır.

(Hasan Yazıcı-Peynirli köyü-80 yaşında)

Gelin Kayası: Beratlı köyünde bir kızı, istemediği oğlana veriyorlarmış. Düğün alayı gelmiş. Hazırlıklar görülmüş. Gelini oğlanın evine götürcekleri sırada, "Allah'ım beni taş et!" demiş. Gelin ve düğün alayı orada taş kesilmiş.

Peri kızları: Bulanık köyünün Kirazlı mahallesi Andönüs mevkiinde bazen peri kızları görülürmüş. Geceleri düğün yaparlarmış. Gene aynı köyün Arnavul mahallesinde gölden boğa çıktığı zaman kıtlık olduğu rivayet edilir.

Camandar Efendi: Torbalı köyüyle Peynirli köyünün hudutları arasında yolun altında suyun kenarında mezarı var. Baharın suların coştığı zaman her yeri su alır. Orası yıllardır sağlam durur. Hasta olanlar, derti olanlar gelip orada dua ederler; kurban kesip dağıtırlar. Ardanoç'ta çok yaygın olan türbelerde abdest alıp niyet tutup uykuya yatmak burada da yapılmaktadır. Görecekları rüyaya göre yorum yaparlar. Mezarın etrafına çaput bağlarlar. Camandar'da ermiş bir kadın varmış. Camandar Efendi de tahsil yapıp gelmişmiş. Camandar Efendi'ye: "Gel şu akan dereye oku, bakalım, suyu durdurabilecek misin?" demiş. Camandar Efendi okumuş ama su durmamış. Dindar bir adam varmış, gelmiş dua etmiş, su durmuş. Kadın demiş ki, "Sen ilmi tam belleymemişsin; suyu durduramadın." Camandar Efendi tekrar gidip ilim tahsil edip dönmüş. O köye yerleşip kalmış ve orada ölmüş.

(Dildar Demir, Torbalı köyü, 70Yaşında)

Camandar Efendi ve iki arkadaşı, Konya'da tahsil gördükten sonra birbirinden ayrılmışlar. Biri Konya'da biri Erzurum'da kalmış. Camandar Efendi de Ardanoç'a gelmiş.

1980'li yıllarda merhum Prof. Fahrettin Kırzioğlu, Artvin'e gelmiş ve bir konferans vermişti. Bu konferansta, "Camandar Baba, doğunun büyük evliyalarından biridir; Kültür Bakanlığı onun türbesini onarmalıdır." demişti. Aradan bunca yıl geçti, iki Ardanoçlu müsteşar yardımcısı, Teftiş Kurulu başkanı görev yaptı. Bu Bakanlık, bizim tarih ve kültürümüzle ilgisi olmayan birçok programa destek verdi ama oranın adını kimse hatırlamadı.

Ballıkaya efsanesi: Ballı köyünde çok yüksek bir kayanın tepesinde mağaranın olduğu ve içinde bal olduğu bilinirmiş. Rus idaresi zamanında Naçalnik (kaymakam) ve yanındakiler, iskele kurup o mağaraya çıkmışlar. Orada bir iskelet bulmuşlar. Topuktan diz kapağına kadar olan uzunluğu 118 cm geliyormuş. Maden de varmış. İkisini de parçalamışlar. O kayaya şimdi kimse çıkamıyor. Taşın orta kısmında şal dokuma tezgâhı, başka bir bölümde ise karasabana benzer bir araç aşağıdan görülmektedir. Bu kayaya hiç kimse çıkamamaktadır.

(Alim Çelik, Ballıkaya köyü, 50 yaşında)

İt ağızlılar efsanesi: Ovacık köyünde, Çancağın sırtında, Hasanağagil'in bağlarda toprağın altında evler varmış. Bu evlerin ufak ufak kapıları varmış. Gece ışıklar yanar, sesler gelirmiş. Bunlara it ağızlılar derlermiş. Orada sadece diken bitermiş.

(Nazmiye Yazıcı, Örtülü köyü, 75 yaşında)

Kavağın secde etmesi: Mübarek gecelerde gök açılmış. Yani bir taraf ışıklanmış. Bunu gören ağaçlar yere secde ederlermiş. Böyle bir olaya bir kadın tanık olmuş. İnanmazlar diye yazmasını açıp kavağa bağlamış. Sabah kalkmışlar ki yazma kavağın tepesinde sallanıyor. Çocukken biz de bu gecelerde bize de rastlar diye kapıya çıkıp bakardık.

(Şahsiye Önal, Sakarya köyü, 73 yaşında)

Gözyaşı çermiği: Türk köylerinde kaledaki gâvur beye bir kız vermişler. Gelin edip götürürken düğün alayı Torbalı köyünün Sarıyalar mevkiine geçmiş. Kız dua etmiş: "Allah'ım beni taş et!" diye. Gelin ve düğün alayı oracıkta taş olmuş. Karşıda Küniya mahallesinde düğünü seyretmeye gelenler de taş olmuş. Yoldan geçerken bu kayalar görülmektedir. Gelin olan kayadan damla damla su akıyor. O gelinin hâlâ ağladığına inanılmaktadır. Bu damla damla akan suyun önüne kürün yapıp suyu biriktiriyorlar. Hasta olanlar gelip bu suda şifa arıyor. Hastalıklarını tedavi etmek için geliyorlar. Suyun önündeki yalakta bulunan suyu ısıtmak için taşları ateşte kızdırıp suyun içine atıyor, sonra da bu suya giriyorlar. Bu taşlar bozkırda. Etrafta

su ve yeşillik yok. Tek gelin kayasından su akıyor.
(Dildar Demir, Torbalı köyü, 80 yaşında)

Millî Mübarek: Ardanuç'a Artvin karayoluyla girişte yolun altındaki tarlada sadece mayıs ayında çıkıp daha sonra kaybolan suyun adıdır. Bu tarlada bir adam öküzleriyle çift sürüyormuş. Bir çift öküzü ve kutanı (pulluk) yere batıyor. Onların battığı yerde su çıkıyormuş. Bu suyun ilaç olduğuna inanan Ardanuçlular mayıs ayında oraya gelip piknik yapar, sudan içerler. Günümüzde o tarlada Özel İdare şantiyesi vardır. Artık su da çıkmamaktadır.

Ferhat ile Şirin: Ardanuç-Artvin karayolunda gidilirken yoldan bir kale görülür. Ferhatlı köyünde yüksek bir kayanın üzerinde duvarlar vardır. Orada yaşayan Şirin'e Ferhat âşık olur. Babası aşağıdan yukarıya kaleye çıkarsa kızını vereceğini söyler.

Ferhat, aşağıdan yukarıya duvarlar örerek, direkler çakarak çıkmaya çalışır. Kalede yaşayan cadı bir kadın helva pişirerek kaledeki ahaliye dağıtır. Şirin sorar ki, "Kim öldü de helvasını dağıtıyorsun?" Kadın, "Ferhat öldü de onun helvasını dağıtıyorum!" der.

Buna çok üzülen Şirin, "Ferhatsız yaşamak bana haram!" diyerek kendini kaleden aşağıya atıp ölür. Duvarları öre öre kaleye çıkan Ferhat, Şirin'in öldüğünü öğrenince oda kendini kaleden aşağıya atar. İkisinin mezarı kalenin altındadır. Ferhat'ın öldüğü duvarlar ve direkleri halen durmaktadır.

(Hayriye Motor, Ferhatlı köyü, 65 yaşında)

Karagöl efsanesi: Şavşat'ın Meşeli köyünün başında Agara mevkiinde ormanların içinde güzel bir göl vardır. Eskiden orası beylerin çiftliğiymiş. Beyin hizmetçisi cılgayla tarla sürüyormuş. Kızı hotaklık ediyormuş. Bey de oradaymış. Derken birden fırtına kopar, gök gürler, yağmur yağar. Orada kara bir göl meydana gelir. Bu göl orada bulunan insanları ve öküzleri içine alır. Bir zaman sonra kızın saçları Tavzet mahallesinde çıkmış.

(Elminur Akdemir, Meşeli köyü, 73 yaşında)

Kale efsanesi: Meşeli köyünün ortasında üzerinde kale kalıntısı olan toprak yığınının meydana gelen bir höyük var. Toprak altında evlerin olduğu söylenmektedir. Beş altı kilometre yukarıdaki Pınarlı köyünde hayvanları varmış. Bu kalede yaşayan Kobaze ve Agara beylerinin, Sinoban mahallesinden kaleye kadar kilden yapılmış su boruları döşeliymiş. Bu borular halen daha çıkmakta. İnekler orada sağılır. Sütler bu borularla kaleye gelirmiş. Kalede yaşayan Mansur Bey, derede vurulduğu için bu derenin adı Mansuret Deresi olarak kalmış.

(Selim Akyıldız, Şavşat, 73 yaşında)

Peterek kalesi efsanesi: Artvin'in Yusufeli ilçesi Peterek köyünde bir kale var. Bu köy eski bir yerleşim merkezidir. Anlatırlar ki, orada yaşayan ahali aya çıkmak istemiş. Kaleye taş taşıyıp yukarı doğru duvar inşa etmişler. Bu iş Allah'ın gücüne gitmiş. Yaptıkları duvarı parça parça edip her bir yere dağıtmış. Şimdi köyün her bir yanında bu taşlardan bulunuyormuş.

"Peterek kalesinde yaşayan insanlar Allah'ı öldürmeye karar vermişler. Kalenin ucuna çıkıp Allah'a ok atmaya başlamışlar. Allah aşağıya bir balık aha sonra Allah bunları ve kalenin taşlarını darmadağın

etmiş. Peterek köylüleri Müslüman olmadan önce domuz beslerlermiş.

(Rıza Maraba, Yusufeli-Peterek köyü, 63 yaşında/2004)

Yatırlar

Horasan Baba: Ardanuç'un Bulanık köyünde bu adla bir dağ var. Horasan dağının tepesinde Horasan baba'nın mezarı var. Bu çok önemli bir kişidir. Düşmanla savaşırken şehit düşmüş. Oraya defnedilmiş. Mezarının başında, şehit olurken elini koyduğu taş da var. Yağmur yağmadığı zamanlar, adakları olanlar gelir burada kurban keser, dua eder, niyet tutarlar.

(Süleyman Şimşek, Bulanık köyü, 86 yaşında)

Horasan Baba, türbenin başındaki taş elini vurmuş. Beş parmağının izi hâlâ durmaktadır. Genç kız ve erkekler burada rüyaya yatar, kiminle evleneceklerini görürlermiş.

Sakarya köyünün yaylasındaki Eğrililer mevkiinde şehit mezarı var. Kime niyet tutulursa ondan bir parça alınıp dua edip uykuya yatırılmış. Görünen rüyaya göre gelecekte haber verilmemiş.

Kürdevan Dağı'nın tepesindeki yatırda kurban kesilir, eti kavurma yapıp millete dağıtılmış. İnsan ve hayvan hastalar iyileşirmiş.

Ardanuç'un Anaçlı köyündeki bağların adı da Horasan'dır. Horasan Baba'nın türbesi ve başındaki taşı, define avcıları dağıtmışlar. Ardanuç'ta birçok tarihî yer, bu kişiler tarafından tahrip edilmiştir. Hatta Mehmet Aksakal, Aşağı İrmaklar yolunda il dışından gelmiş bir aracın arkasında sarıklı mezar taşlarının sökülüp götürüldüğünü görmüş. İlçedeki tarihî eserler, perişan vaziyettedir. Osmanlı'nın buradaki ilk hatırası olan İskender Paşa Vakfının dükkânları yok pahasına satılmıştır.

Acıelma Ziyareti

Cevizli köyünde, Ardanuç-Irmaklar eski şose üzerinde Cevizli köyü mahallelerini gören ve Ziyaret adıyla anılan sırttadır. Toprağın içinde kalan bina temeli var. Buraya yağmur duasına çıkılır. Adaklar kesilir, rüyaya yatırılır. Hasan Efendi Türbesi, Ovacık köyündedir. Bu yatırlarda yatanların, yedi kardeş olarak Ardanuç'a geldikleri söylenmektedir.

Buralarda yatan mübarek şahısların, bölgenin Müslümanlaşmasında rol oynamış Alp-Erenler olduğu akla gelmektedir.

Kelimeler:

Cılga: Karasaban.

Hotak: Karasabanla çift sürülürken öküzlerin boyunduruğu üzerine oturarak hayvanları yöneten çocuk

"1536 yılında Osmanlı'nın fethettiği İspir'den Maçahel'e kadarki Çoruk boyuna, Livana Sancağı denilmiş ve merkezi Pert-Ekrek hisarı olmuş. İcmal Defterinde yer ve kişi adlarının Kıpçak ağız güzel Türkçelerini günümüze kadar korumuşlar ve gönüllü Müslüman olmuşlardır." M. Fahrettin Kırzioğlu, Kıpçaklar.